
UDK 272-774(497.6 Goranci)
272(497.6 Goranci)(091)
Pregledni članak
Primljen 6. X. 2014.

IVICA SKOKO
Mostar
skoko.ivica@gmail.com

USMENA PREDAJA PUKA GORANACA O GRADNJI CRKVE

Sažetak

Nakon osmanskog osvajanja Bosne i Hercegovine na sve načine su zatirani tragovi kršćanske vjere, rušenjem crkava, progonom i ubijanjem fratara te maltretiranjem i ponižavanjem onih koji su nastavili živjeti u duhu svoje vjere. Poslije slabljenja Osmanskog Carstva, dobivaju se prve dozvole za obnovu starih i pravljenje novih crkava, tako je obnovljen samostan u Mostaru, a 1871. godine počinje izgradnja crkve u Gorancima. Radost puka u ovim krajevima zbog izgradnje crkve je bila nemjerljiva i svako je nesebično pomagao u samoj gradnji. O tim događanjima u puku Goranaca postoje mnoge predaje koje govore o samoj gradnji crkve i događajima koji svjedoče o patnjama puka toga kraja pod osmanskom okupacijom.

Ključne riječi: Goranci, crkva, groblje, Turci

Uvod

Goranci su selo koje je od Mostara udaljeno 14 km i koje ne naseljava mnogo žitelja. Sadašnja važnost Goranaca definira se uglavnom kao mjesto za odmor. Međutim ako se vratimo u povijest, Goranci su bili

bitni zbog toga što su se nalazili na raskrižju putova kojim se moglo doći na jug do Mostara, istočno do Drežnice pa dalje u Bosnu, sjeverno do Blidinja i dalje do Duvna te zapadno preko Grabove Drage do Mostarskog blata, Brotnja i dalje.

Iako po stećcima, gomilama i gradinama možemo zaključiti da su Goranci bili nastanjeni i za vrijeme Ilira, prvi put se spominju u turskom popisu 1468. god.

Sačuvan je mali broj zapisa u koji su uvršteni Goranci po bilo kojoj osnovi. Ovo mjesto je u svoj Šematizam 1867. god. uvrstio i fra Petar Bakula koji je obradio osnovne osobine Goranaca.

Usmenom predajom su sačuvana mnoga sjećanja na ovaj kraj i ljude koji su živjeli u njemu. U ovome radu donosimo predaje koje su zapisali drugi autori i predaje koje su skupljene u kontaktima sa žiteljima ovoga mjesta, a odnose se uglavnom na razdoblje teškoga življenja pod okupacijom Turske.

Kao i u svakome drugom katoličkom mjestu, crkve i groblja su bila mjesta gdje se narod okupljao u radosti i žalosti. U Gorancima, osim crkve koja se nalazi u središtu sela, je i više starih grobalja, a za dva groblja Pod Jelom i Rajičevo groblje se vežu određene predaje, a i danas su u uporabi. Crkva u kojoj se i danas služi Sveta misa je izgrađena tek pred kraj turske vladavine.

1. Goranci

Selo Goranci, koje se nalazi sjeverno od Mostara, „smješteno je na ivici dva polja gdje se mogu vidjeti šumarci, podbrdice, doline, kose te ponikve i glavice“.¹ Kroz Gorance ispod Čabulje prolazi put prema Blidinju, Duvnu i Drežnici. Ta komunikacija je u ranijem razdoblju, prije nego što su napravljene komunikacije koje i sada koristimo, bila od izuzetne važnosti. Prema predaji Goranci su se nekada zvali Zlatni Do zbog plodnih oranica i pašnjaka koji su u stara vremena bili presudni za preživljavanje puka. Isto tako koristio se naziv Samarevo, zato što kad se

¹ D. VIDOVIĆ, M. JURIĆ, *Župa Goranci kod Mostara*, drugo dopunjeno izdanje, Hrvatski leksikografski institut BiH, Mostar, 2012., str. 98.

pogleda s uzvisine Goranačka visoravan izgleda kao samar. Prema predaji ime su Goranci dobili poslije velikoga požara kada je selo „pogorilo“ i od tada se koristi naziv Goranci.

Fra Petar Bakula o Gorancima piše: „imaju brdsku ravnicu koja nije velika, ali je lijepa za pogled, i vrlo plodna koliko oštra klima dopušta. Mnoge stare čatrnje, vrlo brojna groblja, i plemićka i pučka, svjedoče da su Goranci bili nekada od većeg značaja i dobro naseljeni.“²

I Osmanlije su smatrale da Goranci spadaju u najbolje posjede te su poslije okupacije Mostara izdvojili za sebe najbolje posjede među kojim su, osim Pazar Mostara, Cima, Zahuma i Goranci.³

„Mnoge stare čatrnje, brojna stara [sic!] groblja – danas ih ima čak četrnaest na kojima se obavlja blagoslov polja – svjedoče da je ovaj kraj nekada imao veliko privredno značenje i da je bio dobro naseljen. Gradine –Velika i Mala Bandurica i druge gomile potvrđuju da je naseljen od davnih ilirskih vremena.“⁴

„Gomile bez reda nabačena kamenja u Hercegovini su gotovo bezbrojne. Uvijek su na brežuljcima i višim uzdignutim mjestima. Veličina i mnoštvo kamenja zapanjuje čovjeka. U dnu ovakvih gomila može se naći ugljena, ljudskih kostiju, posuda s pepelom i svjetiljki.“⁵ „Grobne gomile na području Goranačke visoravni su građene od nabacanog kamena različite veličine koji je skupljen u prirodi ili je lomljen.“⁶

U Gorancima postoji veći broj stećaka što ukazuje kakva je bila naseljenost i koliko je bio važan ovaj kraj prije. Prema istraživanju Anđelka Zelenike na području župe Goranci nalazi se preko 300 stećaka raznih oblika.

„Godine 1468. Goranci se kao naseljeno mjesto prvi put spominju u turskom popisu, i to kao dva sela Goranci Donji, u kojim je tada bilo 18

2 P. BAKULA, *Hercegovina prije sto godina*, Provincijat hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1970., str. 77.

3 Usp. K. MILETIĆ, *Mostar – susret vanjskih kultura*, Mostar, 1997., str. 15.; citirano prema: D. VIDOVIĆ, M. JURIĆ, *n. dj.*, str. 42.

4 K. MILAS, *Baština obvezuje*, Provincijat hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1985., str. 33.

5 P. BAKULA, *n. dj.*, str. 22.

6 P. OREČ, *Glasnik zemaljskog muzeja BiH*, Sarajevo, 1978., str. 182.; citirano prema: D. VIDOVIĆ, M. JURIĆ, *n. dj.*, str. 25.

kuća i Goranci Gornji u kojima su zatečena 22 domaćinstva.“⁷ Bakula navodi da je 1867. god. U Gorancima „62 katoličke obitelji, u kojima je 549 žitelja.“⁸

1.1. Crkva Pod Jelom

Teror Turaka nad katolicima i njihovim fratrима bio je stalan, izražen i tako što su porušeni mnogi samostani i crkve. Ni samostan u Mostaru nije pošteđen. „Kada je 1563. bio porušen samostan u Mostaru, fratri su se potucali od nemila do nedraga“,⁹ a poslije dva desetljeća našli su privremeno boravište „privremeno boravište bilo je 1584 u Živogošću odakle su dugo služili župe za koje se prije brinuo mostarski samostan, tj. okolicu Mostara, Blato i Broćanac“. ¹⁰ Po povratku na područje Mostara „najprije su podigli malu kuću u Cimu kraj Mostara odakle su služili brdska sela današnjih župa Goranci i Gradac.“¹¹

„Da svećenici lakše izbjegnu tursko progonstvo i da provide brdskim katolicima, naprave drugu kuću u Podivačju, blizu Goranaca. Napokon g. 1797. o. Nikola Ilić napravi na turskom zemljištu Gradac, malu ali solidnu, župsku kuću na mjestu gdje je bila stara.“¹² „Iz Graca su sve do 1849. svećenici obavljali dušobrižništvo u Mostaru i okolici. Te su godine ponovno prenijeli sjedište župe u Mostar, Gradac je i dalje ostao kao samostalna župa.“¹³ Goranci su pripadali župi Gradac koji se poslije naziva Mostarski Gradac. Da bi na koncu Goranci postali samostalna župa.

Nastajanjem samostalne župe Goranci, ukazala se potreba za izgradnjom crkve, kao središnjeg mjesta okupljanja pučana Goranaca. U dugom razdoblju turske vladavine, u kojemu su ognjem o mačem zatirani svi tragovi kršćanstva i u kojemu su se obredi molitve morali

7 Sumarni popis Bosanskog sandžaka iz 1468./1469. godine GZM BiH, svezak XXIV/XXV, Sarajevo, 1970.; citirano prema: D. VIDOVIĆ, M. JURIC, *n. dj.*, str. 101.

8 P. BAKULA, *n. dj.*, str. 78.

9 K. MILAS, *n. dj.*, str. 62.

10 „Teška stoljeća pod turskom vladavinom“, Hrecegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, <<http://www.franjevci.info/index.php/povijest/uvod>> (27. 9. 2013.).

11 K. MILAS, *n. dj.*, str. 62

12 P. BAKULA, *n. dj.*, str. 75.

13 K. MILAS, *n. dj.*, str. 62.

izvoditi kriomice i na skrivenim mjestima, izgradnja crkava je bilo nešto nezamislivo.

Slabljenjem turskog carstva to se mijenja. Pod pritiskom stalnih molbi pučanstva Goranaca, koji su deset godina slali izaslanike u Mostar kako bi dobili odobrenje za gradnju crkve, 1871. godine odobrena je gradnja crkve. Sačuvana je usmena predaja o tom događaju i strepnjama s kojima su bili suočeni žitelji ovoga kraja.

Gradnja crkve u Gorancima je započela tek 1871. god. Zamolbe za dozvolu gradnje crkve su slane kadiji i samom veziru¹⁴ još u vrijeme kad je bila dopuštena gradnja crkve u Mostaru, tj. još od prije desetak godina. Kada god bi se slao izaslanik kod vezira, kadije ili begova, obvezno su se nosili skupi pokloni, a svećenik bi preporučio da se moli obiteljska molitva, da Bog gane vezirovo srce na milost. Molbe su svaki put odbijane uz razna banalna objašnjenja ili pak bez ikakva objašnjenja. Još 1856. god. sultan je preko vezira dao ferman¹⁵ za slobodnu gradnju vjerskih objekata kršćanima, ali je ubrzo iza vezirova fermna slijedilo naređenje lokalnih samodržaca u Hercegovini da se ruše crkve, kapelice, svetišta pa čak i neka groblja. Tek je 1856. god. sagrađen mali oltar pod stijenom kod visoke jele gdje se povremeno, kasnije i redovito slavila sveta misa, a svećenik je noćio u nekoliko kilometara udaljenoj pojati, na lokalitetu „Ljubića njiva“. Konačno te 1871. god. je odobrena izgradnja crkve što je prihvaćeno s velikim oduševljenjem kod goranačkoga žitelja, zakazan je i dan kada će na lice mjesta izići kadija i mjernici. Urnebesno veselje je nastalo kad je Omer-paša službeno dopustio gradnju crkve. Ni u Rimu se nije tako usrdno i sa suzama radosnicama molilo Bogu, kao tada u započetoj crkvi. Stotine krunica je rečeno za samog Omer-pašu Latasa, kakav god je bio. Zahvaljivalo se Bogu što je nakon 380 godina opet došla sloboda molitve i Svete mise, pa makar se još nije smjelo postavljati i oglašavati zvono. Fratar je tovario zvono na konja i zvonio bi u šumi i na brdu.¹⁶ U Mostar je poslan mali karavan osedlanih i osamarenih konja za

14 Kadija – sudac u vrijeme Osmanlija, vezir – visoki dužnosnik u Osmanskom Carstvu.

15 Ferman – javni proglas, dekret ili edikt koji je izdavao osmanski sultan.

16 Uporaba zvona je dopuštena tek 1873. godine i od tada se više nije sazivalo na misu puhanjem u volovski rog i to kradom, jer se i za puhanje u rog dobilo čak 50 udaraca bičem po golom tijelu.

kadiju i mjernike. Na Stećke, granični prevoj sela Goranaca, su poslani neki glavari s kojekakvim peškešem¹⁷, te jelo i piće kojima će se bogato počastiti svita, tu pred Pejdovića kućom u debelom hladu, odmarajući se od dugog jahanja. Svaka pojava Turaka u Gorancima izazivala bi neprijatno komešanje, pa čak i strah. Ali ovaj put žitelji Goranaca cijelu pratnju očekuju s nestrpljenjem čak i s radošću. Tu stotinjak metara iznad Jaruge (odakle se dobro vidi prijevoj Stećci), ispod groblja s više velikih stećaka, okupio se veći broj ljudi, koje je zapala čast da prisustvuju povijesnom događaju za njihovo selo. Ugledali su signal sa Stećaka, radosno mahanje krpom i zobnicom, što je bio znak da mjernik i kadija pristižu. Zbog lošega iskustva s obećanjima proteklih deset godina, te izigravanja sultanova Fermana i omalovažavanja kršćana, mnogi su strahovali tu ponad Jaruge, da se gospoda ne predomisle tijekom dugotrajnog objedovanja i prebiranja pečenice i cicvare, i za ovu priliku pripremljenog bijelog kruha, te da ne okrenu uzde i dizgine i odjašu nazad, kao i nekoliko puta do sada kad god su našli neku manu jelu, razgovoru ili pešćešu. Znatiželjni ženski svijet i djeca, javno se ne pokazuju, nego izviruju iza kuća, grmlja ili Stojkića duvara, jer je rečeno da Turčina može rasrditi puno naroda. Oko dimenzija temelja nisu se mnogo prepirali zbog bogatog pešćeša, osobito kadiji, te je mjerenje počelo čim je glavar predložio lokaciju buduće crkve. Kolčići su postavljeni tu kod velikog stećka gdje se nalazi starokršćansko groblje i gdje je postojeće ukopište mrtvih, a tu se i održava Služba Božja. Kadija i mjernik su obično nosili dva ista aršina¹⁸. Jednim su se mjerile dimenzije fundamenta crkve, a drugi se zamotavao i plombirao i odnosio na kontrolu kod nadležnih u turskoj vlasti.¹⁹ Nakon kolčenja i zatezanja gajtana, nije se smjelo, a ni htjelo, odugovlačiti. Odbor za gradnju je naredio da svaki misar ponese usput po kamen, jer otvaranje majdana je bilo preskupo. I staro i mlado se sjatilo da dade svoj doprinos u gradnji. Jedni su kopali temelje, a drugi su klesali. Na daleko se čuo metalni zvuk špice i čekića, a okolo su frcali škriļjci ispod čekića, uz veselu pjesmu i neprekidnu molitvu te

17 Dar, poklon – tur.

18 Stara mjera za dužinu – tur.

19 Ova mjera je uvedena jer su se zlorabili različiti aršini, ovisno o zanatu i o mitu koje bi mjernik dobio, a imali su dužinu od 62 cm, 68 cm, 71 cm, 75, 8 cm.

suze radosnice desetak starica koje su stalno škropile, blagoslivljale s krunicom u ruci.²⁰

„Između 1968. i 1971. trošna crkva temeljito je obnovljena, a 1975. podignut je novi župni stan s vjeronaučnim prostorom u prizemlju. Na području župe sagrađene su dvije područne crkve, i to u vremenu između 1968. i 1971. u Bogodolu i Raškoj Gori.“²¹

1.1.1. Oltar u crkvi

Više od 40 godina misa se slavila uz improvizirani oltar s par kipova i nekoliko slika svetaca. Prije Prvoga svjetskoga rata je odlučeno da se nabavi dostojan oltar, već brojnomo katoličkom puku u Gorancima, te su se počeli prikupljati milodari. Oltar je naručen iz Italije, ali je ubrzo došlo do Prvoga svjetskoga rata u koji Austro-Ugarska silom odvodi muškadiju iz sela i mlađu i stariju uz obvezno odvođenje konja kao jako važnog faktora u ratovanju. Oltar je u dijelovima, zapakiran, stigao u Mostar vlakom, a mjesni svećenik je pokrenuo akciju da se oltar iznese na ramenima i leđima ženskadije. Posao je uspješno izveden iako se svih 14 kilometara nosilo konjskim putem jer nije bilo ceste. Prve nedjelje nakon postavljanja oltara u mnogim torovima su ovce blejale, u štalama su goveda rikala jer su čobani s ostalom kućnom čeljadi željeli vidjeti tu divotu od oltara i to oltar kakvog ni starci nisu nigdje vidjeli. Crkva je bila premalena da primi sve misare. Žene su u prednjem djelu crkve stalno klečale, da ovi iza njih bolje vide neviđen sklad kipova, ukrasa, pozlate i grandioznosti oltara. Fratar se par puta okretao jer mu se činilo da nema nikog iza njega (misa se govorila sa svećenikom okrenutim prema oltaru), nije mu puk odgovarao refren molitve, jer je svako samo šuteći zabezegnuto gledao u oltar. Uslijedio je i blagoslov oltara, a poslije mise objavljen je i kum oltara, Marijan Marić. Marijan, rastresen i zaboravan, zaboravio je skinuti zvono s ovna, koje je bilo zatisnuto s pregršt trave te se zvečak nije čuo. Među darovima za oltar bilo je više ovnova, ali je samo Marijanov poklon imao zvono na vratu, a kažu i da

20 Po kazivanju Pere Marića Ćitirova rođ. 1936. god. u Gorancima.

21 K. MILAS, *n. dj.*, str. 33.

je imao i ponajveće rogove, te je fratar odlučio da djed Marijan Marić bude kum oltara.²²

2. Misišta

Kako su u vrijeme turskoga terora fratri nastojali održavati vjeru svoga naroda Svetim misama i drugim vjerskim obredima, oni su izbjegavali prometnice i lokacije kuda su prolazili Turci, da bi služili Svetu misu. Jedno od takvih mjesta je i lokalitet Bili koji se nalaze na granici između Goranaca i Grabove Drage. Tu postoji jedna vrtača koja je služila za Svetu misu i koja nije bila uočljiva iz daljine, već se trebalo doći blizu da bi se vidjelo ima li što u njoj. Hrastovi, koji su stoljećima izrastali u vrtači na Bilima, su mjesto dodatno štitili od pogleda. Narod je to mjesto prozvao Misište, a i danas se na tom mjestu služi Sveta misa prve nedjelje iza Petrovdana.²³

Većina Gorančana je ostala vjerna kršćanstvu zahvaljujući roditeljskom odgoju i tradiciji, koja se na sijelima prenosila s koljena na koljeno, kao i upornosti fratara iz Kreševa i Primorja. Iako su dolazili rijetko, zaslužni su za stanje kršćanstva na podčabuljakoju visoravni. Godišnji pohod ujaka²⁴ je ponekad prekidan, a susret s narodom se uglavnom odvijao na Misištima. Razumije se da su mjesne poturice doznale za slavljenje mise na Misištima, pa su pokušali to zabraniti šaljući tamo janjičare. Nekoliko puta je narod podmićivao janjičare, koji bi zažmirili i otišli punih džepova, a kada su postali neskromni i tražili sume novca koje mještani nisu mogli pribaviti, tada su glavari sela pribjegavali promjeni datuma i promjeni mjesta podjele Svetog sakramenta. U povijesti Goranaca zabilježeno je nekoliko tajnih mjesta na kojima su „ujaci“ postavljali pred narod prenosivi oltar i služili Svetu misu, a to su: Gomila

22 Po kazivanju Pere Marića Čitirova rođ. 1936. god. u Gorancima, koje je čuo od djeda Stipe Marića, strica Luke Marića i Ike Matišina.

23 Po kazivanju Jelke Mihić, rođ. Rajič, 1942. u Gorancima.

24 Zbog progona od Turaka fratri su krišom obilazili i blagoslovlili kuće. Kada bi Turci došli u koju kršćansku kuću i tu zatekli nepoznata čovjeka, ukućani bi govorili da je to njihov ujak. Tako se u narodu do danas za fratra zadržao naziv ujak.

pod Čabuljom, Crkvine iznad Migure, Široka njiva kod Zaorka, Vodena brda, Vilikosa, Vilino polje, kod Poljica u Donjem polju.²⁵

„Prema crkvenim zapisima koji datiraju od oko prije 700 godina možemo vidjeti da su se od tih starih vremena na Misištu služile Svete mise. Franjevci iz župe Mostarski Gradac brižno su bilježili i kroz povijest pratili razvoj ovoga kraja tako da danas imamo sve zabilježenu u crkvenim knjigama.“²⁶

3. Stara Groblja

3.1. Groblje Pod Jelom

Župna crkva u Gorancima se nalazi u zaseoku koji se nekada spominjao kao Staro Selo, a sada je poznat pod imenom Pod Jelom. Ime Pod Jelom dolazi iz razdoblja kada se u blizini crkve nalazila stara jela te su seljani pri odlasku u crkvu ili na groblje koristili izraz idem pod jelu, koji se ustalio i ostao do danas.

Fra Petar Bakula u Šematizmu navodi predaju o Stanku Knezoviću koji je 1814. u doba kada je harala kuga, u groblju Pod Jelom htio pokopati dječaka koji je umro od kuge. Pokušao je otvoriti neki prastari grob. Kada je otvorio grob ugledao je sarkofag od bijeloga kamena. Vodeći se mišlju da je u sarkofagu zakopano neko veliko blago, Stanko ga je otvorio i maknuo poklopac koji je bio na sarkofagu te kao mrtav padne na zemlju, trebalo mu je dugo vremena da se osvijesti. Ono što je vidio u sarkofagu bilo je tijelo djevojčice od oko 15 godina, potpuno sačuvano u svečanom odijelu i s bijelom kapom na glavi. Stanko je izmolio nekoliko molitvi nad djevojčicom, vratio poklopac na njegovo mjesto. Pokraj tog sarkofaga pokopao je dječaka kojega je donio i o ovome pričao dok je bio živ. Kada se ovo dogodilo, u blizini su bili i neki pastiri koji su vidjeli kako se Stanko onesvijestio. Danas se ne zna točno gdje je taj grob.²⁷

Istraživajući za svoju knjigu *Stojkići, rodoslovlje-neispričane priče i zanimljivosti župe Goranci i Hercegovine*, autor Viktor Stojkić je uočio

25 Po kazivanju Danice Marić, rođ. Rajič 1945. god. u Gorancima.

26 „Misište- prastaro svetište na Bilima“, 12. 1. 2011., <<http://bilehercegovina.webs.com/apps/blog/show/5826568-misiste-prastaro-svetiste-na-bilima>, (7. 10. 2013.).

27 Usp. P. BAKULA, *n. dj.*, str. 76.-77.

jednu zanimljivost koja povezuje navode iz Bakulina djela i rodoslovlja Stojkića, koje je autor opisao u svojoj knjizi. Stojkić smatra da je Stanko Knezović, kojega Bakula spominje, njegov predak Stanko Knezović zv. Stojko po kojemu su Stojkići dobili prezime. To potkrjepljuje i sljedećim činjenicama koje je našao u crkvenim spisima: Prvo, fra Petar Bakula opisuje kako je 1814. godine Stanko Knezović pokopao dječaka, a taj dječak je bio njegov sin Ivan koji je rođen 1813. godine, a umro je kao dijete 1814. godine. Drugo, u to vrijeme bio je običaj da se nakon smrti djeteta sljedećem novorođenom djetetu nadjene isto ime, što je u ovom slučaju i učinjeno, jer je Stanko svom sinu koji je rođen 1816. godine, također nadjenio ime Ivan. Stojkić se u svom djelu osvrnuo i na mogućnost da groblje Pod Jelom datira još iz antičkih vremena, a na osnovi Bakuline tvrdnje da je djevojčica koju je našao Stanko Knezović bila u sarkofagu i da je bila očuvana, što ukazuje na činjenicu da je bila mumificirana. Te da su na području Goranaca živjele civilizacije koje su poznavale tehnike mumificiranja.²⁸

Osim stare jele koja se nalazila u blizini crkve i groblja, kao usporednica u Gorancima na oko kilometar od crkve, na području koje se zove Puzevina, nalazi se stari hrast koji mještani zovu Meštrov hrast, a koji je star preko 150 godina. Ime Meštrov je dobio zbog toga što je izrastao na zemljištu Marića koji su ga zvali Meštar. Pri tome je zanimljivo da hrast nije promijenio oblik i veličinu od kada za njega znaju najstariji živući mještani Goranaca. Meštrov hrast je služio kao usporednica događanja. Tako mještani znaju reći da se nešto dogodilo u blizini Meštrova hrasta ili da je nešto bilo tako davno prije nego je bilo Meštrova hrasta.²⁹

3.2. Rajiča groblje

Drugo veće groblje u Gorancima je Rajiča groblje. Taj naziv nosi iako se u njemu ukopavaju i ljudi s drugim prezimena.

Ime je dobilo kako predaja kaže po Rajiču, neznana imena, kojega je Turčin posjekao mačem, a seljani ga zakopaše na mjestu gdje se danas

28 Usp. V. STOJKIĆ, *Stojkići, rodoslovlje – neispričane priče i zanimljivosti župe Goranci i Hercegovine*, Mostar, 2014., str. 318.

29 Po kazivanju Jelke Mihić, rođ. Rajič 1942. god. u Gorancima.

nalazi groblje. Poslije su se tu počeli pokapati i drugi. Predaja kaže da je prvi Rajič koji se nastanio u Gorancima došao negdje iz okoline Stoca kao sluga i tu zasnovao obitelj.

U narodu Goranaca postoji usmena predaja o tome kako je Turčin posjekao Rajiča dok je ovaj radio u polju.

Na Šipovači, preko puta Vučića gloga, šest žetelica je uz pjesmu želo ozimicu. Svaka od njih je žurila više nego da je sama na njivi, jer se tu dokazivala sposobnost, vještina i izdržljivost, grube ruke s otvrdlom kožom nisu ni primjećivale oštre osječke na vrhovima slamka. Ručice je vezao sredovječni muškarac malo poguren, a žito se slagalo u „desetke“ radi lakšeg brojanja i lakšeg dijeljenja s agom. Agi se davalo $1/3$, $1/5$ ili $1/10$ što je zavisilo od razdoblja turske vladavine ili turskog zuluma. Odjednom je umuknula pjesma žetelica, prestao i žamor. „Eto subaše³⁰“ reče jedna žetelica „stanite mirno“! Stoje žetelice u stavu mirno osluškujući lupanje srca ispod košulje, što zbog umora što zbog straha od onog što bi im obijesni Turaci mogli napraviti. Ispred sebe gledaju, jer po turskom zakonu Vlah je morao mirno stajati, ispred sebe gledati, a nije bio dostojan prvi pozdraviti Turčina. Ponekad bi bilo toliko maltretiranja da bi posao ostao neodrađen, a često bi orači ili žetelice bile premlaćivani ni za što. „Da smo ih spazile od Bilog Greba, sakrile bi se iza Kubatove kruške ili u ulicu, a sada je kasno“, misle one. „Samo da nam je znati koliko ih je u pratnji“, a ovako gledajući u strninu³¹ primjećuju samo konjska kopita. Ako Turčin primijeti da „preko oka“ bacamo pogled prema njima, mogli bi nas zavezati za konja i vući, ko lani Drežnjakušu po Jasenku.

Subašini konji nikako da se primaknu. Nije žetelicama krivo što su mogle namiriti par desetaka ručica nego ih podilaze žmarci od nekakve jezive neizvjesnosti. Preporučuju one po krunicu ili nekoliko obilazaka na koljenima uz molitvu oko gropčića sestara u Marića Dragi samo da zlikovci prođu tih stotinjak metara mimo njih, da mogu nastaviti raditi.

Ni trenutka nisu obratili pažnju na brata i rođaka vezača. On i dalje veže ručicu i kupi klas. Jedan od pratnje upozori subašu, a on ljutito natjera konja preko ručica izvadi sablju i zamahnu, kao da želi tim

30 Upravitelj imanja, nadzornik – tur.

31 Dio stabljike pšenice (ozimice) koji ostaje pri zemlji poslije žetve.

zamahom sasjeći sve Vlahe odjednom. Rajič samo nasloni nekako mlitavo ruku na strninu i klonu na zemlju u zgurenom stavu, jer ionako je bio cijelim tijelom blizu strnine. Ni glasa nije pustio. Subaša se samo prigne s konja i obrisa sablju od sadivenu koku³², punu klasja i zrnja ozimce kao hrane Gorančaninu i subašinu konju. Rajič je bio rasječen tako jezovito da mu je glava i skoro pola tijela bilo odsječeno. Jedna žetelica je bolno vrisnula rekavši: „pa on je gluh“. Nitko ne zna iz kojih razloga, ali Rajič je pokopan tu u blizini, u „maloj udolini“, među nekropolama stećaka. Po njemu se kasnije nazvalo Rajičevo groblje jer se iza njegova pokopa tu počelo masovno pokapati. Groblje je dugo bilo neograđeno, a 1974. godine, kada su kopali rupu za električni stup u vrtu, južno od groblja, nađen je grob, jako skromno obrubljen kosturom. Budući da predaja kaže kako je pokopan u „maloj udolini“, moguće je da se radi o Rajičevu grobu.³³

3.3. Grob dviju sestara na Vranjiću pod Čabuljom

Nije samo osmanski teror otežavao život puka ovoga kraja, bile su tu i razne bolesti, od kojih je kuga uzimala najveći danak. Pod Vranjićem postoje grobovi dviju sestara Marić koje su umrle od kuge, a koje su mještani uredili te i danas dolaze da se pomole i zavjetuju. Prema legendi (s koljena na koljeno) može se zaključiti da su ovi gropčići nastali u razdoblju od 1813. do 1817. godine.

U Gorancima nije bilo nikoga tko nije čuo za priču o gropčićima na Vranjiću u Marića Dragi. Gropčići su skrenuli pozornost na sebe još u 19. st. zbog čestih odlazaka djevojaka i žena na grobove u Marića Dragu, na grobove Marića djevojčica. Bilo je negativnih komentara i pozitivnih priča sve dok ove krajeve nije napala jedna od posljednjih epidemija kuge, 1845. godine, u rujnu i listopadu. Tada su na oblizavanje³⁴ na golim koljenima išli i skeptici i oni koji su bili uvjereni u korisnost molitve u ovoj dubokoj potočini, gdje se sastaju vododerina s Maloga Vranjića i povodanj iz smjera Velikog Vranjića. Udubljeni kanalići oko gropčića

32 Stabljike pšenice poredane u piramidu.

33 Po kazivanju Pere Marića Čitirova, rođ. 1936. god. u Gorancima.

34 Puzanje na koljenima uz molitvu.

svjedoče o čestim posjetima grobovima, napravljeni opancima i golim koljenima. Mnoge priče ovdašnjih žena potvrđuju uslišanost molitve, a kao dokaz navode činjenicu o vrlo malom broju žrtava ove opake bolesti, koja u spomenute jesenje mjesece, nije sijala masovnu smrt, već samo nekoliko žrtava u Gorancima. Gropčići su nastali u pretposljednem naletu epidemije kuge, pune četiri godine ova jezovita pošast je harala, te je ubijala cijele obitelji, čak po dva naraštaja ukućana iz iste kuće. Gropčići su vječno počivalište tijela dviju sestara iz obitelji Marić. Jedna od tih cura je ugledala po sebi očit znak ove bolesti te je otišla daleko od stada ovaca, koje su one čuvale i sakrila se u dno jaruge, daleko od polja i naselja. Kada ju je mlađa sestra, uz pomoć drugih čobana pronašla, ova joj nije dala dugo vremena prići blizu sebe, bacajući prema njoj kamenje i zaklinjući je da ide sama ovcama, govoreći da je više nikada neće češljati, da nikada više neće zajedno zapjevati, niti skupa ići u kapelicu. Mlađa sestra se nije udaljavala, nego se pod okriljem mraka prikrala i uz beznadan plač zagrlila sestru. Nađene su zagrljene, a krunica koju je jedna od njih imala kod sebe, bila je zamotana jednoj oko desne, a drugoj oko lijeve ruke.³⁵

Nisu im kopali dubok grob, nego su više nabacivali zemlju, te je od toga postalo uzvišenje, kojega ni jaruga ni česti pobješnjeli povodnji nisu nimalo odronili. Njihovi gropčići su vjerski čašćeni nedugo iza tragične smrti, što se zadržalo i do danas. Legenda kaže da više od desetak godina nije nimalo istrunula drvena dugačka motka kojom su čobani vukli sestre u grob. Tako položena po gropčićima motka bi zacijelo još dugo bila tu, ali je sklonjena jer je smetala oblizavanju.³⁶

Umjesto zaključka

Osmanlijskim osvajanjem Bosne, a kasnije i Hercegovine, dolazi do progona i zatiranja kršćanskih vrijednosti. Dotadašnje crkve i kapelice su porušene, a biti kršćanin u tom vremenu je bilo teško. Osim terora narod je trpio glad i kugu koji su odnosili mnoge živote. Fratри koji su

35 U to vrijeme odrasle djevojke su obvezno nosile krunicu. Po tom detalju može se pretpostaviti da je jedna od sestara bila jako mlada, a možda i puko dijete, jer je bila bez krunice.

36 Po kazivanju Pere Marića Čitirova rođ. 1936. god. u Gorancima.

nastojali sačuvati vjeru i koji su okupljali narod, bili su proganjani i ubijani.

Sasječen je svaki kršćanin koji je prema turskom shvaćanju pokazao imalo nepoštovanja. Zbog takva jednog „nepoštivanja“ sasječen je i Rajič po kojemu groblje nosi ime, a predaja koju je fra Petar Bakula zabilježio, a govori o djevojci u sarkofagu, upućuje na to da je na području Goranaca mnogo prije Turaka bilo civilizacije i da su seljani živjeli kršćanske vrijednosti.

Tek slabljenjem Osmanskog Carstva dolazi do određenih promjena te se u Hercegovini počinje slobodnije propovijedati vjera.

Dozvole za građenje crkava izazivale su u narodu veliko oduševljenje i radost što poslije skoro 400 godina terora i progona mogu izgraditi mjesto za molitvu.

Literatura

- BAKULA, P., *Hercegovina prije sto godina*, Provincijati hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1970.
- <http://bile-hercegovina.webs.com/apps/blog/show/5826568-mi-siste-prastaro-svetiste-na-bilima> (7. 10. 2013.).
- <http://www.franjevci.info/index.php/povijest/uvod> (27. 9. 2013.).
- MILAS, K., *Baština obvezuje*, Provincijati hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1985.
- STOJKIĆ, V., *Stojkići, rodoslovlje- neispričane priče i zanimljivosti župe Goranci i Hercegovine*, Mostar, 2014.
- VIDOVIĆ, D., JURIC, M., *Župa Goranci kod Mostara*, drugo dopunjeno izdanje, Hrvatski leksikografski institut BiH, Mostar, 2012.